

досягнення педагогічної науки і передовий досвід шкіл, учителів. Про це свідчать контрольні відвідування лекцій завідувачем кафедри та відкриті лекції, які прослухали викладачі, аспіранти і стажисти.

Д.Л. Сергієнко підтримував тісний зв'язок зі школами, читав лекції для вчителів. Він виконував велику наукову та методичну роботу, опублікував понад 100 праць. Протягом 1974–1978 рр. підготував і видав дві монографії: “Політехнічна освіта і трудове навчання в сільській школі” (1975 р.) та “Урок – навчання і комуністичне виховання учнів” (1977) [10, 97].

Займаючись проблемою змісту політехнічної освіти і трудового виховання в середній загальноосвітній школі, Д.Л. Сергієнко узагальнив досвід кращих шкіл і розробив методiku формування політехнічних знань, умінь і навичок школярів під час вивчення відповідних предметів. Дослідженню цього питання присвячена його праця “Політехнічна освіта і суспільно корисна праця – основа комуністичного виховання учнів” (1983).

29 травня 1984 року Д.Л. Сергієнко був виключений зі списку професорів університету у зв'язку зі смертю [11, 109].

Аналіз архівних і наукових джерел дає підстави стверджувати, що Д.Л. Сергієнко – творчий, цілеспрямований фахівець, який проводив лекції на достатньому науковому і методичному рівні та постійно вдосконалював свої знання й уміння, брав активну участь у громадській роботі, був керівником багатьох дипломних робіт та консультантом студентів і вчителів. Викладацьку діяльність в університеті Д.Л. Сергієнко поєднував з громадською і науково-методичною роботою. Надрукував понад 100 наукових праць – монографій, науково-популярних статей і посібників.

У цілому його науково-педагогічна діяльність, як показують кожний із періодів, відзначається плідною, результативною роботою, яка на сьогодні актуальна і потребує глибокого пізнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антология педагогической мысли Украинской ССР / Сост. Н.П. Калениченко. – М.: Педагогика, 1988. – 640 с.
2. Вербицький В. Юннатівський рух в Україні. – К.: Деміур, 2001. – 304 с.
3. Новий довідник: Історія України. – К.: ТОВ КАЗКА, 2005. – 736 с.
4. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 4.
5. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 8–9.
6. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 10.
7. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 31–32.
8. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 52–55.

9. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 78–81.

10. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 97.

11. Професорсько-викладацький склад: Сергієнко Д.Л., Архів КНУ імені Тараса Шевченка, ф. 1246, оп. 4-Л, спр. 76, арк. 109.

12. У витоків юннатівського руху в Україні (80-річчю юннатівського руху присвячується) // Виробничо-практичне видання / Упорядник Л.П. Манорик. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2005. – 122 с.

УДК 378.147

Пухальська Г.А.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

У статті розглянута проблема формування комунікативної компетентності в майбутніх пілотів цивільної авіації та визначено її структуру і зміст у світлі системного підходу до професійної підготовки фахівців.

В статье рассмотрена проблема формирования коммуникативной компетентности у будущих пилотов гражданской авиации и определена её структура и содержание с позиций системного подхода к профессиональной подготовке специалистов.

In the article the problem of formation of communicative competence of the future pilots of civil aircraft is considered and its structure and the maintenance from positions of the system approach to vocational training of experts is defined.

Протягом останнього десятиліття розвинені країни Європи та світу, серед яких Австрія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія, Німеччина, Франція, деякі країни Східної Європи, почали ґрунтовну дискусію, як дати людині належні знання, уміння і компетентності для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається.

Як засвідчує аналіз освітніх систем цих країн, одним зі шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід і створення ефективних механізмів його запровадження.

Соціально-економічна ситуація, що склалась, якісно по-новому ставить питання підготовки льотних кадрів цивільної авіації України, вимагає наукового переосмислення проблеми формування комунікативної компетентності пілота-командира екіпажу сучасного багатомісного літака як важливої складової професійної компетентності, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у вищому навчальному закладі.

Про актуалізацію проблеми спілкування серед контингенту пілотів свідчать такі важливі

аспекти їх професійної діяльності:

- необхідність ефективної взаємодії під час виконання польотних завдань і підтримки належного рівня психологічної готовності;
- конфлікти та непорозуміння між командирами та підлеглими;
- неефективна взаємодія в екіпажі під час екстремальної ситуації;
- недостатність психолого-педагогічних знань про структуру і зміст компетентності командира екіпажу у службово-діловому спілкуванні;
- важливість виявлення знань, умінь і навичок та особистісних якостей, необхідних командирі екіпажу для компетентного службово-ділового спілкування в екстремальних умовах і повсякденній діяльності;
- потреба в науковій розробці інструментарію для розвитку компетентності молодих пілотів у службово-діловому спілкуванні.

Практичний досвід засвідчує, що найбільших труднощів командири екіпажів зазнають не під час вирішення завдань, пов'язаних з організацією службової діяльності підлеглих, а під час зіткнення з педагогічними та соціально-психологічними проблемами, коли вирішуються практичні питання професійної підготовки, регулювання взаємовідносин в екіпажі, ефективного впливу на підлеглих на формальному й неформальному рівнях, налагодження продуктивних контактів з ними.

Метою статті є аналіз сутності поняття “комунікативна компетентність”, визначення його структури та змісту у світлі системного підходу до професійної підготовки фахівців авіаційного профілю.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що є певні дослідження з проблем підготовки льотчиків, формування в них готовності до професійної діяльності. Це такі проблеми: дослідження у галузі професійного відбору льотчиків та інших фахівців (Т.Т. Джамгаров, Є.О. Мілерян, К.К. Платонов та ін.); формування психологічної готовності до діяльності (О.Ф. Генев, М.І. Дяченко, Л.О. Кандибович та ін.); психологічна та психофізіологічна підготовка льотчиків військової авіації (Д.В. Гандер, П.А. Корчемний, М.М. Рудний та ін.); педагогічні основи професійної підготовки пілотів (П.В. Картамішев, Р.М. Макаров та ін.).

Останнім часом в Україні проведено кілька досліджень із проблем професійної підготовки пілотів цивільної авіації (І.М. Глухих, Л.М. Зеленська, Є.В. Кміта, О.Г. Макаренко, Г.С. Пашенко, В.В. Плохих, Ю.М. Руденко), тренажерної підготовки курсантів льотних училищ (М.В. Сідоров, Р.М. Невзоров). Однак, по-перше, досліджень щодо формування комунікативної компетентності в майбутніх пілотів нами знайдено дуже мало; по-друге, вони мають певні недоліки асистемного характеру.

Вихідним положенням нашого дослідження є застосування системного, суб'єктно-діяльнісного та синергетичного підходів до пошуку знань про феномени, що вивчаються, та про їх взаємовплив і взаємозумовленість.

Системний підхід у філософській літературі розглядається як один із фундаментальних напрямів наукового дослідження (М.А. Авер'янов, В.Г. Афанасьєв, І.В. Блауберг та ін.). Він широко використовувався в дослідженнях різних проблем навчання і виховання (А.М. Арсенєв, Ю.К. Бабанський, М.О. Данилов та ін.). З'явилися перші серйозні праці щодо обґрунтування педагогічних систем (В.П. Беспалько, Л.Я. Зорина, Г.І. Легенький, А.О. Лігоцький, В.П. Вікторова та ін.).

Р.М. Макаров формулює поняття “системний підхід” як наукову методологію, в основі якої лежать принципи діалектики, які дозволяють розглядати, досліджувати, конструювати та моделювати педагогічні процеси й явища у вигляді систем [4].

Нами система розуміється як самокерована та цілеспрямована цілісність пов'язаних між собою компонентів, які сприяють отриманню інтегрального результату за оптимальної реалізації своїх функцій. Відповідно педагогічна система підготовки майбутніх пілотів у ВНЗ – це упорядкована певна кількість взаємопов'язаних організаційних, структурних і функціональних компонентів педагогічного процесу у ВНЗ, які активно взаємодіють між собою, взаємодіють з оточенням як цілісне утворення та об'єднані єдністю управління і спільною метою – підготувати у професійному відношенні компетентну, всебічно підготовлену особистість майбутнього пілота.

Різні аспекти компетентності (академічна, перцептивна, емоційна, соціальна й ін.) широко вивчаються за кордоном з кінця п'ятдесятих років ХХ ст. Однак термін “комунікативна компетентність” самостійно не використовується. Так, у зарубіжній психології традиційно оперують більш широким поняттям “соціально-психологічна компетентність” (social competency).

На початку 60-х років ХХ ст. Макгрегор запропонував теорію Х і теорію У. Відповідно до першої, люди слабо спонукують себе до активності і прагнуть уникнути відповідальності. Теорія У ґрунтується на тому, що люди творчо й відповідально контролюють і спрямовують себе у досягненні своїх цілей. У зв'язку з цим усі зарубіжні дослідницькі школи можна поділити на два табори.

Представники теорії зводять спілкування лише до його операціонально-технічної, поведінкової сторони і розуміють комунікативну компетентність як єдність техніки спілкування та емпатійних здібностей (необіхевіоризм – А. Бандура, Е. Берн, Д. Долард, Н. Міллер, Д. Тібо, Д. Хоманс; ситуаційний аналіз – М. Аргайл; неофрейдизм – В. Байон, В. Шутц). Так, у межах необіхевіористського напрямку були створені й апробовані групи тренінгу вмінь. Основа їхньої діяльності – запрограмований курс навчання різних поведінкових умінь. Наприклад, вести розмову, призначати побачення, долати труднощі, управляти тривогою й гнівом, бути батьком тощо. Уміння усвідомлювати та виражати міжособистісні почуття, емпатійно відповідати, уміння переходити від першого до другого і здатність до фасилітації нарівні з перерахованими вище вміннями визначають успіх чи невдачу у міжособистісній взаємодії. Однак поки

не розв’язаною залишається проблема перенесення до нових життєвих ситуацій завчених способів поведінки, що не дає можливості високо оцінити продуктивність роботи таких груп [6, 282–314].

З 80-х років ХХ ст. у західноєвропейській соціальній психології стала активно поширюватися теорія ситуаційного аналізу. Згідно з М. Аргайлом і його послідовниками, соціальна ситуація визначається дев’ятьма чинниками, одним з яких є так звані “концепти”, тобто знання, наявність у когнітивних структурах певних категорій, що забезпечують розуміння ситуації. Це уявлення про людей, соціальну структуру, елементи взаємодії й об’єкти, включені до взаємодії. Соціальні стереотипи також належать до концептів. Автор вважає, що існує пряма аналогія між соціальними вміннями й уміннями моторними, отже, навчання подолання різних труднощів у соціальних уміннях є аналогічним до тренінгу моторних умінь [8].

Засновник трансактного аналізу Е. Берн звернув увагу на те, що кожна людина може виконувати чи роль Дитини (емоційні реакції), чи роль Батька (перевага конвенційних норм поведінки), чи Дорослого (почуття реальності, здоровий глузд і логіка). Усвідомлення життєвих сценаріїв, ролей та ігор, використовуваних людьми для структурування часу замість повноцінного спілкування, має сприяти зростанню їхніх комунікативних умінь і появі нових стилів поведінки [1]. На відміну від попередніх авторів, Е. Берн визнає необхідність творчого підходу до процесу комунікації. При цьому залишається цілком не зрозумілим, на яких особистісних якостях базується ця здатність.

Другий табір поданий працями гуманістичних психологів (С. Джерард, А. Маслоу, К. Роджерс, Н. Роджерс та ін.), теоретиків тренінгових груп (Г. Шепард та ін.) і творця психодрами – Я. Морено. Вони наголошують на суб’єкт-суб’єктних формах спілкування і виділяють компетентність, необхідну для відтворення ситуації і для творчої її зміни.

У. Бенін і Г. Шепард, розробляючи теорію групового розвитку, досліджували процеси, що відбуваються у Т-групах під час дискусій про відносини між її учасниками. Вони з’ясували, що основними перешкодами для міжособистісної комунікації є негнучкість в інтерпретації дій партнера, перенесених з невдалого досвіду в нові ситуації, де ці інтерпретації і дії стають неадекватними. Основним результатом роботи Т-групи має стати вдосконалення соціально-психологічної компетентності її учасників. Вона визначається авторами як ступінь розуміння власних мотивів, інтенцій, фрустрацій; мотивів, цілей, стратегій поведінки партнерів; осмислення перешкод у взаєминах, “безпечне” апробування можливих шляхів їхнього запобігання. Для досягнення необхідного розуміння, у свою чергу, найбільш суттєвим моментом стає відпрацьовування комунікативних умінь безоцінного спостереження, точного повідомлення про свій внутрішній стан, активного слухання та емпатійного розуміння, а також уміння конфронтувати. Дуже важливий

елемент навчального циклу Т-групи – це експериментування чи активний пошук нових стратегій і видів поведінки.

Я.Л. Морено, спираючись на свій життєвий досвід, відзначав, що безліч людей реалізує себе у спілкуванні через ролі, подібно акторам у театрі. Часто люди втягуються у здійснення безглузких ритуалів і поводяться у межах ригідної соціально-рольової поведінки. Метод психодрами через розігрування різноманітних ролей допомагає особистості розвивати творчу спонтанність і долати стійкі моделі поведінки за батьківським сценарієм. При цьому з терапевтичною метою часто учасників ознайомлюють із культурними і соціальними обмеженнями. Ядро методу становить поняття “спонтанність” (споріднене поняттю “творчість”). Це явище містить дві змінні: адекватну відповідь на ситуацію та її новизну. За допомогою творчих і спонтанних дій учасники вивчають сприйняття, відповідні реакції, почуття та моделі поведінки, поліпшуючи міжособистісну компетентність [6, 176–207].

Отже, комунікативна компетентність у зарубіжній науці трактується як деяка сума вмінь, доповнена емпатійними і рефлексивними здібностями. Більшість авторів пропонують розвивати комунікативну компетентність у процесі спеціальних тренінгових занять. Спеціальних теоретичних розробок з цієї проблеми нами не виявлено. Відзначимо також відсутність єдиної методики, що дає змогу вимірювати комунікативну компетентність і відсутність досліджень щодо особливостей ціннісно-мотиваційної сфери комунікативно-компетентних індивідуумів.

У вітчизняній психологічній науці явища, що належать до “здатності індивіда ефективно взаємодіяти з оточуючими в системі міжособистісних відносин”, до середини 80-х років ХХ ст. позначалися як “соціально-психологічна компетентність” [7, 375]. Згодом деякі автори Л.А. Петровська і Ю.М. Ємельянов як синоніми використовували поняття “комунікативна компетентність” і “компетентність у спілкуванні” [2; 3; 5].

Найбільш плідними стали публікації В.В. Дев’ятка, Ю.М. Ємельянова, Ю.М. Жукова, Л.А. Петровської, Т.С. Яценко. Педагогічна наука також виявила зацікавленість до проблеми. Були проведені дослідження компетентності у спілкуванні вчителів та учнів (В.А. Кан-Калік, О.М. Леонтьєв, О.В. Мудрик). На сьогодні вчені приділяють більше уваги прикладним аспектам формування і розвитку соціально-психологічної компетентності і комунікативної компетентності в політичних лідерів, керівників, молодих учителів, офіцерів (А.М. Бандурка, С.Д. Максименко, М.В. Костицький, О.Д. Сафін, Я.В. Подоляк та ін.).

Поняття “комунікативна компетентність” визначається авторами по-різному. Це – “здатність до орієнтації” (В.І. Андреев), “знання процедури спілкування” (А.П. Корнілов), “система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії у певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії” (Ю.М. Жуков), “володіння

мовленням, уміння орієнтуватися в об’єкті спілкування для створення прогностичної моделі його поведінки, емпатія, особистісні характеристики (адекватна самооцінка, соціальна спрямованість) самого суб’єкта спілкування” (М. Форверг), “складне, багатовимірне утворення... у найбільш широкому смислі – це компетентність у міжособистісному сприйнятті, міжособистісній комунікації, міжособистісній взаємодії” (Л.А. Петровська).

Ми поділяємо позицію Ю.М. Ємельянова, який відзначає, що під комунікативною компетентністю слід розуміти рівень сформованості міжособистісного досвіду, тобто навченості взаємодії з оточенням, яке потрібне особі, щоб в межах своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати в цьому суспільстві (тотожно вихованості) [3]. При цьому “рівень навченості взаємодії” (міжособистісний досвід) – це значною мірою усвідомлювана, а не підсумкова характеристика, що обов’язково розвивається.

Спектр дефініцій поняття “комунікативна компетентність” є широким і різноманітним. Однак спроб виділити типи і види явища на сьогодні зроблено дуже мало. Так, Л.А. Петровська відповідно до виділеного нею суб’єкт-об’єктної і суб’єкт-суб’єктної схем спілкування аналізує репродуктивний і продуктивний типи комунікативної компетентності [5].

Правомірним є також поділ компетентності на загальну комунікативну компетентність і професійну комунікативну компетентність. Автор такого розподілу (Ю.М. Ємельянов) вважає, що професійна комунікативна компетентність стає все більш значущою та необхідною для особи, оскільки вона є більш розробленою і позначається на загальній комунікативній компетентності. Згодом сила цього впливу (професійно-посадова шаблонізація) стає причиною професійної деформації. Комунікативні знання, уміння і навички, необхідні пілоту цивільної авіації, подано в табл. 1.

Розглянемо структуру комунікативної компетентності. На нашу думку, можна виділити такі позиції дослідників:

1) звуження комунікативної (Я.Л. Морено). компетентності до однієї характеристики – до комунікативних знань, умінь і навичок, знання процедури, техніки спілкування (ситуаційний аналіз, психоаналіз);

2) надання комунікативній компетентності інтегративності (необіхевіоризм), тобто поєднання знань, умінь і навичок з низкою особистісних якостей суб’єктів спілкування;

3) особливі концепції компетентності

Таблиця 1

Комунікативні знання, уміння і навички, необхідні в міжособистісному спілкуванні пілоту цивільної авіації

Назва блоку	Зміст
1. Перцептивні	– знання теорії соціальної перцепції; – володіння навичками активного слухання: підтримка, перефразовування, резюмування;

	– уміння: адекватно сприймати групові процеси, себе і партнера в міжособистісній взаємодії; швидко і правильно орієнтуватися в ситуації й умовах (функції, цілі, просторово-часові показники) спілкування в цілому; точно й адекватно сприймати фізичні, емоційні та поведінкові, рольові характеристики партнера (екіпажу) і моделювати його особистість; точно уявляти цілі, мотиви, установки партнера; “побачити себе очима партнера”; прогнозувати і сприймати “ставлення до себе іншого”
2. Інтерактивні	– знання основ міжособистісної взаємодії; – уміння: аналізувати прийняття взаємодії; поводитися в проблемних і конфліктних ситуаціях (розуміння рішення; знання теорії взаємодії людей; уміння виконувати і розподіляти обов’язки, функції, ролі, завдання адекватно ситуації взаємодії; поводитися у проблемних і конфліктних ситуаціях (розуміння природи суперечностей і формування конструктивного погляду на конфлікт; аналізувати ситуації і причини їхнього виникнення; прогнозування і керування конфліктами: надавати конструктивної форми суперечностям чи передбачати, усувати негативні наслідки і брати позитивні можливості з конфліктів); обирати адекватні способи взаємодії з членами екіпажу, реалізовувати їх, коригувати взаємодію
3. Комунікативні	– знання теорії комунікації; – знання й уміння: використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування; – уміння: встановлювати і підтримувати психологічний контакт; урахувати особливості об’єкта комунікативного впливу; будувати логічне, аргументоване, емоційно-образне повідомлення; вибирати адекватні способи передачі інформації; забезпечувати і враховувати відповідну інформацію членів екіпажу і здійснювати корекцію своїх повідомлень
4. Інші	– знання етикету, етнокультурних норм, еталонів і стандартів спілкування, стереотипів поведінки та професійної діяльності (правила ввічливості, професійні ритуали тощо); – уміння самопрезентації; – уміння саморегуляції у процесі міжособистісної взаємодії

Структура компетентності складається, на нашу думку, з таких складових:

1) *загальних здібностей* (навченість);
 2) *комунікативних знань, умінь і навичок* (вільне володіння вербальними і невербальними засобами соціальної поведінки (звукове мовлення з використанням фонологічних і невербальних елементів; писемне мовлення зі стилями самовираження і паралінгвістичної графіки) і *власне невербальні засоби*; організація особою міжособистісного простору на своїй території, згідно із соціокультурними та професійними нормами);

3) *особистісних змінних*: “Я-концепція” (її самототожність, самопідкріплення, стабілізація, самовідношення, образ тіла); пластичної/ригідної установки (відношення і самовідношення); екстернальності/інтернальності; модусу “буття”, а не “володіння” [2, 6].

Л.А. Петровська виділяє такі типи спілкування: а) суб’єкт-об’єктне і суб’єкт-суб’єктне; б) продуктивне і репродуктивне; в) поверхове і глибинне (особистісне). Отже, компетентність у спілкуванні, на її думку, це – “складне сплетення перцептивних, комунікативних, інтерактивних елементів, спілкування творчого і репродуктивного, глибинного і поверхового, маніпулятивного і суб’єкт-суб’єктного” [5, 13–31]. У зв’язку з цим у структурі комунікативної компетентності виділяються два компоненти (вони ж типи компетентності):

1) суб’єкт-об’єктні, репродуктивні форми спілкування чи оволодіння зовнішньою, операціонально-технічною стороною поведінки;

2) суб’єкт-суб’єктні, продуктивні, глибинні й особистісно значеннєві утворення; при цьому другий компонент – стрижневий [5, 26–47].

Таким чином, *комунікативна компетентність* пілота цивільної авіації – це рівень сформованості міжособистісного досвіду, навченості взаємодії з членами екіпажу та службовим персоналом авіакомпанії, пасажирями, який потрібний пілоту як командир екіпажу, щоб у межах своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати в умовах льотної діяльності для здійснення авіаційних перевезень, службово-ділового спілкування, навчання та виховання екіпажу. Структуру цього поняття становить *загальна комунікативна компетентність і професійна комунікативна компетентність*, причому остання потребує, на нашу думку, подальшого більш глибокого дослідження в умовах льотної діяльності, що й буде предметом подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

- Берн Э. Трансакционный анализ и психотерапия / Пер. с англ. – СПб.: Издательство “Братство”, 1992. – 224 с.
- Емельянов Ю.Н., Кузьмин Е.С. Теоретические и методологические основы социально-психологического тренинга. – Л.: ЛГУ, 1983. – 106 с.
- Емельянов Ю.Н. Учитесь мастерству общения. Социально-психологический тренинг руководителей и специалистов // Психология в управлении / Сост. А.М. Зимичев. – Л., 1983. – С. 55–72.
- Макаров Р.Н. Основы формирования профессиональной

надежности летного состава гражданской авиации: Учеб. пособ. – М.: Воздушный транспорт, 1990. – 383 с.

5. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во Москов. ун-та, 1989. – 216 с.

6. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика / Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. Л.А. Петровской. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 1993. – 368 с.

7. Социально-психологическая компетентность // Психология: Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – С. 375.

8. Al-ami, Maha M. Teachers’ attitudes towards creativity and their instructional behaviors in the classroom // Dissertation Abstracts International. – Vol. 55, № 10.

УДК 371

Свердлова Т.Г.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ “ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ”

У статті проаналізовано точки зору різних учених (В. Сухомлинський, К. Роджерс, Ш. Амонашвілі, М. Євтух, С. Подмазін, Г. Балл та ін.) на зміст поняття “гуманізація освіти” і виявлено, що можна виокремити три основні підходи до розуміння цього змісту.

В статті проаналізовані точки зору різних учених (В. Сухомлинський, К. Роджерс, Ш. Амонашвілі, Н. Євтух, С. Подмазін, Г. Балл та др.) на содержание понятия “гуманизация образования” и обнаружено, что можно выделить три основных подхода к пониманию этого содержания.

In the article the points of view of different scientists (V. Suhomlinskiy, K. Rogers, Sh. Amonashvili, M. Yevtuh, S. Podmazin, G. Bal etc.) on the contents of the notion “humanization of education” have been analyzed and it has been found that three main approaches to understanding of this contents can be distinguished.

В Україні, яка щойно здобула незалежність і розвивається в новій якості вільної суверенної держави, дуже гостро постало питання гуманізації системи освіти. Від успіху цієї реформи значною мірою залежить майбутнє нашої країни, доля її народу, утвердження обраного демократичного шляху розвитку. На думку багатьох учених (В. Сухомлинський, І. Зязюн, Ш. Амонашвілі, В. Шпак, С. Подмазін, Н. Хмель, Г. Балл, В. Юрченко та ін.), освітня система, сформована в роки тоталітаризму і призначена для формування конформних, легко керованих індивідів, не може задовольнити сучасних потреб суспільства щодо формування вільної, творчої особистості з високим рівнем знань та духовності. Саме така особистість, розвитку якої сприяє тільки гуманістично орієнтована освіта, спроможна зробити свій внесок у позитивні зрушення в політичній, економічній та соціальній сфері життя в нашій країні.

Проведене нами дослідження засвідчило, що виняткова важливість гуманізації як необхідної умови реформування педагогічної системи України вимагає